

Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Özelinde Sosyal Medya Okuryazarlığı Yoksunluğu Üzerine Bir Literatür Taraması

Nihal ACAR*

Öz

İletişim biçimlerinin değişmesi toplumsal sorunların görünür kılınmasını sağlamıştır. Fakat yapının teknik özelliklerinden beslenerek bazı tehlikeli toplumsal olayların yaşanmasına da neden olmuş, siber zorbalık ve siber mağduriyet olguları ortaya çıkmıştır. Platformların, kullanımın küresel olarak tüm dünyada hızla kabul edilmesine karşın zararlarına yönelik bilgilendirme süreci yavaş ilerlemiştir. Sosyal ağların kullanımına yönelik araştırmalar arttıkça platformların, kişileri çeşitli açılardan etkileyebilecek potansiyelde olduğu görülmüştür. Özellikle güncel araştırmalarda platformların kişiler üzerindeki psikososyal olumsuz etkilerine dair güçlü yargılar yer almaktadır. Platform, kullanımının kişilerde olumsuz etkiler oluşturmamasını önlemek, ağlarının bilinçli ve eleştirel şekilde kullanılmasını sağlamak için sosyal medya okuryazarlığı koruyucu bir politika olarak geliştirilmiştir. Bu araştırma, kavramın neleri içerdiğini, hangi eksikliklerden dolayı ortaya çıktığını, sonuçlarının ne olabileceğini incelemek üzere siber zorbalık ve siber mağduriyet özelinde nitel araştırma türlerinden dokümantasyon analizi ile kurgulanmıştır. Araştırmada, sosyal medya okuryazarlığının kavramsal çerçevesinin henüz tam olarak çizilemediği, ülkelerin koruyucu önlemler almada geç kaldığı, mevcut ağ kullanım politikalarının yeterli olmadığına yönelik bilgiler elde edilmiştir. Çalışmada, idari denetimlerin artırılması, kişilerin zorbalık ve mağduriyet türlerine karşın bilgilendirilmesi, ağların kişilerin sosyokültürel özelliklerini geliştirecek şekilde faydacı yaklaşımda kullanılmaya özendirilmesi önerilmiştir. Son olarak gelecekte yapılabilecek araştırmalarda, literatürdeki eksikliği gidermek amacıyla sosyal ağ zorbalığı ve sosyal ağ mağduriyetinin incelenmesi tavsiye edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Medya, Medya Okuryazarlığı, Sosyal Medya Okuryazarlığı, Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet

*Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Medya ve İletişim Bölümü, Sivas, Türkiye

E-mail: nihalacar@cumhuriyet.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1552-5654

DOI: 10.37679/trta.1391514

ACAR, N. (2024). Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet Özelinde Sosyal Medya Okuryazarlığı Yoksunluğu Üzerine Bir Literatür Taraması. TRT Akademi, 09(20), 252-277. <https://doi.org/10.37679/trta.1391514>

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 15.11.2023

Revizyon Tarihi: 10.01.2024

Kabul Tarihi: 11.01.2024

A Literature Review on Social Media Illiteracy From The Perspective of “Cyberbullying And Cyber Victimization”

Nihal ACAR

Abstract

Changing forms of communication have made social problems visible. But by feeding on the technical characteristics of the structure, it has also caused some dangerous social events to occur and cyberbullying and cyber victimization cases have emerged. Although the use of platforms has been rapidly accepted globally all over the world, the information process regarding their harms has progressed slowly. As research on the use of social networks has increased, it has been seen that platforms have the potential to influence people in various ways. Especially in current research, there are strong judgments about the psycho-social negative effects of platforms on people. The platform has been developed as a social media literacy protective policy in order to prevent its use from having negative effects on people, to ensure that their networks are used consciously and critically. This research has been designed by documentation analysis from qualitative research types in the field of cyber bullying and cyber victimization in order to examine what the concept contains, what deficiencies it has emerged due to, and what its consequences may be. In the research, information has been obtained that the conceptual framework of social media literacy has not yet been fully drawn, countries are late in taking protective measures, and current network usage policies are not sufficient. In the study, it was proposed to increase administrative controls, inform people about bullying and victimization types, and encourage networks to be used in a utilitarian approach in such a way as to improve the socio-cultural characteristics of people. Finally, in future studies, it has been recommended to examine social network bullying and social network victimization in order to address the lack in the literature.

Keywords: Media, Media Literacy, Social Media Miteracy, Cyber Bullying, Cyber Victimization

Research Paper

Received: 15.11.2023

Revised: 10.01.2024

Accepted: 11.01.2024

1. Giriş

Teknolojik gelişmeler bütün toplumsal yapıları etkilemiştir. İletişim alanı da bu gelişmelerden etkilenen toplumsal yapıya ait katmanlardan birisi olmuştur. Ağ teknolojisinin iletişimde bilgisayarlar aracılığıyla kullanılması küresel olarak toplumsal değişimleri de beraberinde getirmiştir. Değişimlerin ilki toplumların iletişim biçimlerinde belirginleşmiştir. Toplumun, sosyodemografik özelliklerine göre geleneksel medyadan kopuş başlamıştır. Geleneksel medya hâlihazırda bir iletişim aracı olarak tercih edilse de internetin yaygınlaşması ile kullanım oranlarında düşüş başlamış (Goasduff ve Pettey, 2011, s. 1), sosyal medya platformlarının piyasaya sürülmesi ile de aradaki fark yüksek seviyelere ulaşmıştır.

Teknolojik gelişmelerin bir diğer etkilediği toplumsal katman, toplumların nüfus özellikleridir. Z kuşağı doğrudan web 2.0 teknolojisinin içine doğmuştur. Kişiler, platform kullanımında ya da kabulünde X ve Y kuşağı gibi ağ teknolojilerinin kamusal bir mekân olup olmadığını sorgulamamıştır. Platformların dayanağı olan interneti, Z Kuşağı en fazla sosyal ağ kullanımı, oyun, eğlence; Y Kuşağı yine sosyal medya kullanımı ile iletişim ve X Kuşağı ise haber, iletişim ile gündemi takip için kullanmıştır (Özdemir, 2021, s. 302).

Sosyal medya platformları, kişilerin bazı gereksinimlerini karşılayabilecek niteliktedir. Hatta bazı kategorilerde ağların özgürlük sınırları gerçeğe göre daha fazladır. Böylece platformların niteliksel yapısı bazı olumsuzlukların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kişilerin uzun süre ağ kullanması, sosyal çevresinden uzaklaşması, akademik başarıda düşüş, zararlı sitelere bağımlılık, sanal ortamda yer alan diğer kullanıcılarla riskli iletişim kurma bunlardan birkaçına örnek olarak verilebilmektedir. Yeni iletişim teknolojileri kullanıcıları korumada belirli bir yere kadar yetkin olabilmıştır. İlgili literatür incelendiğinde platformların kişisel, kişiler arası ve kitlesel zararlarına vurgu yapıldığı görülmektedir.

Ağların sunduğu sınırsız özgürlük alanları kişinin belki de gerçekte yapamayacağı eylemleri gerçekleştirebilmesi için bir imkân gibi sunulmuştur. Bu durum en bilinen şekli ile siber zorbalık olarak kendisini göstermiştir. Siber zorbalık hem yapanı hem de maruz kalanı olumsuz etkileyen ve fiziksel/psikolojik sonuçları olan bir durumdur. Sosyal medya kullanımı 2023 yılı itibarı ile tüm dünyada %59,4 gibi bir orana erişmiştir (Kemp, 2023, s. 10). Bu kadar fazla kullanımın olumsuz ya da zararlı yanlarının akademik araştırmaları da kapsayacak şekilde görünür kılınmasında ülkeler geç kalmıştır. Sosyal medya okuryazarlığı bu geç kalınmışlığın bir sonucu olarak literatürde yer almıştır. Bu tür okuryazarlık ile kullanıcı platformların zararlı etkilerinden korunmaya çalışılırken diğer taraftan da ağları bilinçli

kullanmasının öğretilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma, siber zorbalığın ortaya çıkışında sosyal medya okuryazarlığı yoksunluğunun etkisinin olabileceğine yönelik düşünceden hareketle yapılandırılmış ve alanyazında bulunan eksikliklerden yola çıkarak nitel araştırma yöntemlerinden literatür taraması ile ele alınmıştır.

2. Çalışma

Çalışmanın bu başlığında ilk olarak araştırmanın amacı, sınırlılıkları ve problemin çözümünde kullanılan yöneme ait bilgiler verilmiştir.

2.1. Çalışmanın Amacı ve Sınırlılığı

Çözüme kavuşturulmak istenen her problem bir amaç doğrultusunda yazılmaktadır. Her araştırma, araştırmacının amacını içeren bir süreçtir. Araştırmanın, amacı incelenmek istenen olgunun sınırları ile doğru orantılıdır. Araştırmanın sınırlılığı, problemin hangi açılardan inceleneceğini ifade etmekle beraber araştırmacının yetkinliğini ve süreçteki imkân da gönderme yapmaktadır. Belirlenmiş bir araştırma sınırı, sonuca erişim için de kolaylık sağlamaktadır. Bu araştırmanın çerçevesi sosyal medya okuryazarlığı, siber zorbalık ve siber mağduriyet ile sınırlandırılmıştır. Böylece amaç da belirginleşmiştir. Çalışma, sosyal medya okuryazarlığının kavramsal çerçevesini siber zorbalık ve siber mağduriyet özelinde açıklamayı isteyip kavramın genişlemesine katkıda bulunmayı ve yapılabilecek nicel araştırmalar için ilişkili olabileceği düşünülen değişkenler hakkında bilgi vermeyi amaçlanmıştır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için aşağıda yer alan araştırma soruları yazılmıştır;

Araştırma Sorusu 1: Sosyal medya okuryazarlığı nedir?

Araştırma Sorusu 2: Siber zorbalık ve siber mağduriyet nedir?

Araştırma Sorusu 3: Siber zorbalık ve siber mağduriyet, sosyal medya okuryazarlığı yoksunluğunun bir sonucu olabilir mi?

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Bilimsel üretim, belirli kalıpları ve sistematığı olan uzun bir sürecin çıktısıdır. Sosyal bilimlerde araştırılmak istenen olgunun uygun ölçütlerde incelenmesi için nicel ve nitel araştırma yöntemleri kullanılmaktadır. Nicel araştırma yöntemleri, ölçülebilir ve sayısal verilerin yorumlanması ile bilimsel üretim gerçekleştirmektedir. Nitel araştırma yöntemleri ise doğrudan gözlemlerin, dokümanların ve görüşlerin incelenmesi ya da olanın farklı açılardan yenilenmesi ile ilerlemektedir. Nitel bir araştırmaya başlamanın ilk şartı en baştan mantıklı bir strateji geliştirmek ve adım adım bunu uygulanabilir bir hâle getirmektir (Maxwell, 2022, s. 3). Bu

çalışmanın çıkış noktasından hareketle nitel desende tasarlanmıştır. Çalışmada, literatür taraması modeli kullanılmıştır. Literatür taraması; araştırmancının alandaki önemini nitelenmesi için bir çerçeve ve elde edilen sonuçların önceki bulgular ile kıyaslanmasını sağlamaktadır (Creswell ve Creswell, 2021, s. 26). Bir konu hakkında yapılan literatür taraması araştırılan konunun hangi bağlamda ilerletileceği ve alanda hangi boşlukları doldurmak üzere yapıldığını göstermektedir (Koroğlu, 2015, s. 61). Polanco Levican ve Garrido (2022, s. 15) gelecekte yapılacak sosyal medya okuryazarlığı araştırmalarının, siber zorbalık ve siber mağduriyet açısından incelenmesini önermiştir. Bu öneriden hareketle araştırma, literatür taraması modeli ile inşa edilmiş ve sosyal medya okuryazarlığının sınırlarının genişletilmesi amaçlanmıştır.

Demirci'ye (2014, s. 77) göre literatür taramaları çalışmanın şart ve durum gibi noktalarında farklılık göstermesine rağmen araştırmacıların takip etmesi gereken zorunlu aşamalar mevcut olup bunlar; planlama, kaynakların araştırılıp/bulunması, kaynakların incelenmesi ile literatürün yazıya aktarılması olarak sıralanmaktadır. Bu çalışmada Demirci'nin (2017) vurgulamış olduğu aşamalara göre literatür taraması gerçekleştirilmiş ve çalışmanın nasıl yapıldığı aşağıda sıralanmıştır.

- Planlama aşaması: Araştırmancının sorunsalları belirlendikten sonra araştırılacak konuya ait anahtar kelimeler, kavramlar, konu başlıkları belirlenmiştir. Bu çalışmada anahtar kelimeler; medya, medya okuryazarlığı, sosyal medya okuryazarlığı, siber zorbalık, siber mağduriyet olarak belirlenmiştir. Kavram ve başlıklarda da anahtar kelimeler yol gösterici olmuştur. Araştırmacı, planlama aşamasında konunun çerçevesine ait tüm detayları karşılayacak kavram ve başlıkların seçimine dikkat etmiştir.
- Kaynakların araştırılıp/bulunması: Araştırmacı, kaynakların araştırılmasında ilk olarak konuya ait ya da yakın olan tüm yayınları belirlemeye çalışmıştır. İlk olarak elinde basılı olan konu ile ilgili kitapları belirlemiş ardından ise elektronik ortamlarda yer alan makaleler ile lisansüstü tez ve kurumların raporlarına yönelmiştir. Araştırmacı özellikle yabancı yayınlara erişim konusunda sıkıntı yaşamamış, kurumsal veri tabanını kullanmıştır. Araştırmacı bu aşamada özellikle yayınların güvenilir kaynaktan alınmasına özen göstermiştir. Yayınlarda künyesi açık olan çalışmalar araştırmaya dâhil edilmiştir. Yayınlar erişimde çoğunlukla elektronik kaynaklar kullanılmıştır. Bunlar; Dergipark, Google Akademik, ulusal tez merkezi, Science Direct, SAGE Journals'tır. Bu dergilerde yer alan yayınların ulusal ve uluslararası endekslerde tarandığı görülmüş böylece çalışmaların güvenilir olduğu da anlaşılmıştır. Araştırmacı, bu elektronik veri tabanlarını güncel ve güvenilir olduğu için tercih etmiştir. Kaynakların araştırılmasında zaman sınırı belirlenmemiş, literatürde yer alan

tüm çalışmalar dâhil edilmiştir. Araştırmacı, kaynakları yirmi güne yakın bir sürede toplamıştır.

- Kaynakların incelenmesi: Araştırmacı, çeşitli kanallardan elde ettiği kaynakları bu aşamada incelemeye başlamıştır. İncelenen konuya ait çok fazla kaynağın olmaması bir açıdan araştırmacıya kolaylık sağlar iken özellikle yazım aşamasında çeşitlilik sunma açısından araştırmacıyı zora düşürmüştür. Fakat bu durum araştırmacının, konunun neden literatüre kazandırılması gerektiğine ilişkin varsayımını güçlendirmiş böylece literatürün genişleyeceği düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Araştırmacı, alanyazında konu ile ilgili erişim sağlayabildiği kaynakları incelemiş ve araştırma sorularına cevap verebilecek yayınları çalışmaya dâhil etmiştir. Kaynakların incelenmesinde araştırmacı, konu ile doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili 107'ye yakın yayına erişmiştir. Araştırmacı, bunlardan bazılarını elemek zorunda kalmıştır. Bazı araştırmaların konu başlıklarının, araştırmanın anahtar kelimelerine uygun olmadığı saptanmış ve bu çalışmalar elenmiştir. Bazı araştırmalar ise sosyal medya okuryazarlığını incelemesine rağmen konunun teorik çerçevesine yer yermemiştir. Böylece araştırmacı 73 yayın üzerinden çalışmayı gerçekleştirmiştir. Çalışmada kaynakların okunmasında kritik okuma tekniği kullanılmıştır. Kritik okuma tekniği, yayınların detaylı bir şekilde okunmasıdır (Demirci, 2014, s. 102). Araştırmacı çalışmaya katkı sağlayacağını düşündüğü yayınları belirleyerek hangi çalışmada hangi kısmın kullanılabileceğini not almış ve elektronik ortamdan erişim sağladıklarını ise metin üzerinden işaretlemiştir.
- Literatürün yazıya aktarılması: Elde edilen kaynaklar bu araştırmada yazıya dökülmüştür. Bu aşama diğer araştırmaların bulgularından elde edilen bilgiler doğrultusunda orijinal kaynaklara atıf yapılarak araştırmacının kendi yorumu ile yeniden inşa edilmiş ve öneriler sunulurken çalışma sonlandırılmıştır.

Araştırmacı yukarıda sıralanan tüm bu aşamaları takip ederek çalışmanın sorunlarını literatür taraması ile çözümlenmeye çalışmıştır.

3. Medya Okuryazarlığı: Tanımlanması ve Gelişimi

Medya okuryazarlığına yönelik tanımlamalar 1990'lı yıllarda yapılmaya başlanmıştır (Geçer ve Bağcı, 2018, s. 411). Aufderheide, 1993 yılında gerçekleştirilen "Medya Okuryazarlığı Ulusal Liderlik Konferansı"nda (The National Leadership Conference On Media Literacy) kavramın bir yetenek olduğuna işaret etmiştir. Konferansta kavram, bilgiye hâkim olan insanın; sesleri, kelimeleri, görüntüleri içinde bulunduğu kültüre göre anlaması, anlamlandırması, üretmesi ve bunlar üzerinde müzakere etmesine yardımcı olan bir güç olarak açıklanmıştır.

Literatürde medya okuryazarlığına yönelik üzerinde uzlaşma sağlanmış çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Durak ve Seferoğlu'na (2016, s. 527) göre medya okuryazarlığı; seçme, ayırt etme, sorgulama ve kişinin çevresinden haberdar olmasını sağlayan bir olgu; Baş'a (2022, s. 141) göre ise çeşitli kitle iletişim kanallarından alınan mesajların çözümleme, değerlendirme ve iletme yeteneğini ifade etmektedir. Yapılan ilk dönem tanımlamalardan yakın dönem açıklamalarına kadar üzerinde durulan ortak noktanın "medya okuryazarlığının bir eleştiri yeteneği" olduğudur. Kavram, temelde üretilmiş bilginin kullanıcı tarafından direkt doğru olarak kabulünü önlemeye yönelik geliştirilmiştir. Kavram, medyada hazır olarak sunulan bilginin belirli kriterlere göre eleştirilmesine ve bireye fayda sağlayacak şekilde tüketilmesine gönderme yapmaktadır. Medya okuryazarlığı, okuyazar kişinin; toplumsal eleştiri yapmasını, mantık muhakemesini ön planda tutmasını ve bilginin yük oluşturmaktan gerekli yerlerde bireye hizmet sunmasını amaçlamaktadır.

Medya okuryazarlığının tanımlanması sonucunda iki farklı önerme ortaya çıkmaktadır. Bu önermeler aslında kavramın oluşumu için iki ana bileşene gereksinim duyulduğuna da işaret etmektedir. İlk bileşende medya iletilerinin tümüne eleştirel bir yaklaşım sergilemek, yani ilk aşamada doğru kabul etmemek, diğerinde ise üretim sürecine aktif katılımının sağlanması yani uygulama ile medya okuryazarlığının doğasının anlaşılmasıdır (Bayraktar, 2018, s. 430). Medya iletileri özellikle eğitim seviyeleri düşük olan kişilerde istenmeyen durumların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Sarsar ve Engin, 2015, s. 168).

Potter'a (2005, s. 15-16) göre medya okuryazarlığı bireyde yedi farklı becerinin bileşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bunlar;

- Analiz: Bütün hâlinde olan bir mesajı anlamlı parçalar hâline getirmek,
- Değerlendirme: Anlamlı parçaların bazı bölümlerini belirli standartlarda incelemek,
- Gruplama: Hangi öğelerin benzer ya da farklı olduğunu belirlemek,
- Tümevarım: Küçük bir öğeden çıkarılan örüntünün diğer tüm öğelere genelleştirilmesi,
- Kesinti: Ayrıntıları açıklamak için genel ilkeleri kullanmak,
- Sentez: Elemanların yeni bir yapı ile birleştirilmesi,
- Soyutlama: Bir mesajın vermek istediği özü kısa, açık ve net bir şekilde oluşturma.

Potter (2015, s. 22) bu yedi becerinin kategorik olarak değil sürekli bir şekilde bireyde olması gerektiğini vurgulamaktadır. Medya okuryazarlığı; gözlem, araştırma, eleştirme, yaratıcı düşünme, iletişim, problem çözme, bilgi teknolojilerinin kullanımı, girişimcilik, Türkçenin güzel ve doğru kullanımı, sosyokültürel katılım becerilerini de kapsamaktadır (Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, 2006, s. 7-8). Medya okuryazarlığının bileşenleri günlük yaşamın ve birey olmanın bir sonucu olarak değerlendirilmekte, az ya da çok her insanda bu becerilerin olması beklenmektedir. Bu temel bileşenlerden yola çıkarak medya okuryazarlığının iki amacı gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bunlar; (1) kitle iletişim aracını kullanabilme (2) içeriği değerlendirme yeteneğinin aktif edilmesidir (Barut ve Yağbasan, 2019, s. 51).

Tarihsel süreci incelendiğinde medya okuryazarlığı, çocukları kitle iletişim araçlarının zararlı etkilerinden koruma fikrinden ortaya çıkmıştır (Gün ve Kaya, 2017, s. 120). Medya konusunda ilk bilinçlenme hareketi ve bu iletişim araçları ile ilgili eğitim verilmesinin toplumsal bir ihtiyaç olduğu 1960'larda Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization/UNESCO) tarafından dillendirilmiştir (Uyar ve Hasdemir, 2023, s. 62). Bu açıdan medya okuryazarlığı ilk olarak birlik, sendika, dernek ve özel kuruluşlar tarafından kitle iletişim araçlarının olumsuz etkilerine karşı toplumsal bir eğitim hareketi olarak başlamıştır. Özellikle devletler ve Avrupa Birliği'nin (AB) çalışmaları ile farkındalığı artırılmış, bilimsel etkinlikler ile de bir araştırma alanı olarak görülmüştür. Köken olarak bakıldığında medya okuryazarlığı 1932'lerde dillendirilmeye başlansa da ancak 1980'lerde bir araştırma alanı olarak kabul edilmiştir (Önal, 2007, s. 338).

Medya konusunda öğrencilere yönelik verilen ilk bilinçlendirme hareketleri Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ardından bir eğitim politikası olarak 20. yüzyılın hemen başlarında Avrupa ülkelerinde ortaya çıkmıştır (Asrak Hasdemir, 2012, s. 23). Aslan ve Basel'e (2016, s. 1356) göre Türkiye ise medyaya yönelik bir farkındalık oluşturmak için diğer devletlere kıyasla geç kalmıştır. Medya okuryazarlığı, Türkiye'de ilk olarak 20-21 Şubat 2003 tarihlerinde gerçekleştirilen "İletişim Şurası"nda Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından kullanılmıştır (Gün ve Kaya, 2017, s. 120). 2004 yılında ise "Şiddeti Önleme Platformu" kavrama dikkat çekmiştir. RTÜK, 2004 tarihli toplantısında "Şiddeti Önleme Platformu Medya ve Şiddet Alt Çalışma Grubu Raporu"nda medya okuryazarlığı dersinin ilk ve orta öğretim derslerine eklenmesini, yayıncıların ayrımcılık ve şiddete karşı bilinci artırmak üzere eğitimlerin verilmesini "Öğretim Kurumlarına Medya Okuryazarlığı Dersi Konulmasına Dair İş Birliği Protokolü" ile kabul etmiş ve Millî Eğitim Bakan-

lığı (MEB) ile iş birliğine yönelik karar almıştır (Altun, 2009, s. 98). Ardından Ta-
lim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı ile RTÜK uzmanları ve iletişim bilimleri fakültesi
akademisyenlerinden oluşan bir komisyon kurulmuş, “Medya Okuryazarlığı Dersi
Öğretim Programı ve Kılavuzu” hazırlanmıştır. Kılavuz aşağıda yer alan konuları
içermektedir;

- Medya okuryazarlığı dersinin ne olduğu ve neden ihtiyaç duyulduğu, dersin öğretimi,
- İletişim ve kitle iletişim kavramı ve önemi,
- Medyanın, toplum, kültür, etik ve ekonomi ile ilişkisi,
- Televizyon, radyo ve internetin tanıtımı,
- Medya okuryazarlığı dersinin uygulanması sonucunda ölçme ve değerlendirme (Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, 2006, s. 2-3).

Türkiye’de medya okuryazarlığına yönelik eğitimler RTÜK ve MEB arasında 2006 yılında imzalanan protokol ile ilk olarak sekiz ilde pilot çalışma taslağında başlatılmıştır. 2007-2008 eğitim-öğretim yılından itibaren Türkiye’deki tüm ilköğretim okullarında seçmeli ders olarak müfredata eklenmiştir (Önal, 2007, s. 340). 2005 yılında Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından gerçekleştirilen “I. Uluslararası Medya Okuryazarlığı Konferansı”nda yüksek öğretim kurumlarının ders programlarına eklenmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur (Köktener, 2019, s. 231). Medya okuryazarlığı günümüzde iletişim fakültelerinde zorunlu, diğer yüksek öğretim kurumlarında ise seçmeli ders olarak okutulmaktadır. AB destekli bir proje olan Avrupa Medya Okuryazarlığı Merkezi (European Centre for Media Literacy- ECML), bu dersin amaçlarını şu şekilde sıralamaktadır (Pekman, 2016, s. 41-42);

- Medyanın fikir, bilgi ve haberi başkasının düşüncesi ile naklettiğinin anlaşılması,
- Duygusal etki oluşturmak için özel tekniklerin kullandığını bilmek,
- Bu teknik etkilerin ayırdını yapmak,
- Medyanın taraflı olduğunu anlamak,
- Medyadan kimin neden yararlandığı ve dışlandığının sorgulanması,
- Farklı eğlence ve bilgi kaynakları aramak,
- Medyayı kendine faydalı olacak şekilde kullanmak,
- Pasif yerine aktif olmak,
- Bireyi dijital okuryazarlığa hazırlamak.

Ulusal ve uluslararası düzeyde liderlik, toplumsal eğitim, mesleki gelişim ve kanıta dayalı eğitim kaynakları sağlayan bir eğitim kuruluğu olan Medya Okuryazarlığı Merkezi (Centre for Media Literacy/CML) bu eğitimlerde vatandaşların özellikle de gençlerin, 21. yüzyılın yaşama koşulu olan eleştirel düşünme, akıllı seçimler yapma ve medya üretimi becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmayı amaçlayan medya okuryazarlığı için beş temel ilke belirlemiştir. Bu ilkeler; (1) bütün medya mesajları kurgudur, (2) mesajlar, medyanın kendi kuralları ve kendi dilinde kurgulanmıştır (3) insanlar farklıdır ve aynı mesajı farklı şekillerde algılar (4) medya, değer ve bakış açıları içerir, (5) mesajlar, ekonomi politığe hizmet edecek şekilde kurgulanmaktadır (CML, 2023, s. 1). Türkiye de ise medya okuryazarlığı dersinin verilmesi ile (1) medyayı farklı açılardan okuma yeteneğinin kazanımı ile çevresine ve ülkesine duyarlı öğrencilerin yetiştirilmesi (2) tüm kitle iletişim araçlarından gelen mesajları çözümleme, değerlendirme ve iletme yeteneğı (3) yazılı, görsel, işitsel medyaya karşı eleştirel tavır (4) mesajların oluşturulmasına ve analizine ait cevap bulma, soru sorma (5) bilinçli bir medya okuyazarı hazırlama (6) toplumsal yaşamda aktiflik ve yapıcılık (7) devlet ve tecimsel yayıncılığın daha olumlu yerlerle getirilmesinde duyarlılık oluşturulması amaçlanmaktadır (Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu, 2006, s. 7). Bunların yanı sıra medya okuryazarlığı eğitimi çocuk, yetişkin, aile ve bilinçli yurttaş olma gibi pek çok farklı amaçları da içinde barındırmaktadır (Kattıtaş, Seylim ve Demirkan, 2022, s. 169).

Kurudayıoğlu ve Tüzel (2010, s. 295) genel olarak okuryazarlığın toplumsal ve teknolojik gelişmelere paralel olarak sürekli anlam ve sahasını genişleteceğini, yeni anlamlar taşıyan önüne aldığı nesneye göre çok anlamlılık içeren boyutların/modellerin ortaya çıkabileceğini öngörmüştür. Web 2.0 iletişimine geçilmesi ve iletişim biçimlerinin farklılaşması bu öngörüğü desteklemiş ve yeni bir tür tanımlanmaya başlamıştır: “sosyal medya okuryazarlığı”.

4. Yeni tanımlamaya çalışmak: “Sosyal Medya Okuryazarlığı”

Bireylerin, sosyal ve teknolojik gelişmelere uyum sağlama isteğı platformların gerçek bir mekân olarak algılanmasını sağlamış ve sosyal ağlar farklı amaçlar için kullanılmıştır (Acar, 2020, s. 76). Sosyal ağlar piyasaya ilk sürüldüğünde eğlence, boş zamanları geçirme, arkadaş edinme, sohbet ve görsel paylaşımı için kullanılmıştır. Fakat yeni iletişim biçimleri ve araçları (web 2.0 ve üstü) bir dizi avantaj ve dezavantajlar ortaya çıkartmıştır.

Literatürde platformlara yönelik yapılan ilk dönem araştırmaları kavramı tanımlamaya yönelik olarak kurgulanmıştır. Kullanıcı sayısının artması ile sosyal ağlara

yönelik araştırmaların alanı genişlemiştir. Platformlar, kullanıcılarına her alanda kolaylık ve bilgi sağlmasına rağmen başta psikososyal olmak üzere bazı sorunlara işaret etmeye başlamıştır (Akyürek, 2020, s. 59; Balcı ve Baloğlu, 2018, s. 212;). Son dönem araştırmalarının (Acar, 2022; Acar ve Gülnar, 2023; Ergen ve Akacan, 2021; Gülnar ve Acar, 2021; Gülnar ve Öztat, 2021; Gürgeç ve Demirel, 2021; Kazaz ve Acar, 2021; Ophir, Asterhan ve Schwarz, 2019; Shi, Yu, Wang, Cheng ve Cao, 2020; Sürü, 2019; Whelan, Islam, ve Brooks, 2020; Xiao ve Mou, 2019) artık ağların kullanıcıda ortaya çıkarttığı kişisel, kişilerarası, kitlesel etkilere yönelik yapıldığı görölmektedir. Yapılan bu çalışmaların tümünde öngörülerini destekleyecek şekilde platformların kişiye çeşitli açılardan zarar vermeye başladığına yönelik bulgular elde edilmiştir. Yakın dönem araştırmalarında Acar (2022) platformların kullanıcılarında stresör olarak algılanmaya başlandığını saptamıştır. Fu ve diğerleri (2020) de kullanıcıların çevresel faktörler ile aşırı sosyal ağ yüklenmesine maruz kaldıklarını ortaya çıkartmıştır. Platformlar özellikle genç ve ergen kullanıcıları bağımlılık konusunda olumsuz etkileyebilmektedir. Ergen ve Akacan'ın 2021 yılında yaptıkları araştırmada, ergenlerin sosyal ağ bağımlılıkları incelenmiştir. Araştırmada (Ergen ve Akacan, 2021) ergenlerin duygusal zekâ seviyelerinin yükseldikçe ağ bağımlılıklarının azaldığı saptanmıştır. Literatürde, sosyal ağların kullanıcıları yalnızlaştırdığı (şahin ve Gülnar, 2016), çiftler arasında iletişim kopukluklarına neden olduğu (Gülnar ve Öztat, 2020), yaşam doyumunu düşürdüğu (Gülnar ve Acar, 2021), kaygı seviyelerini yükselttiği (Aktaş ve Çopur, 2018), depresyona yol açtığı (Balcı ve Baloğlu, 2018) ve narsist kişilik bozukluğunu beslediği (Argın, 2019) yönelik sonuçlar bulunmaktadır. En baştan medya okuryazarlığının gençleri kitle iletişim araçlarının olumsuz etkilerinden korumaya yönelik kurgulandığı bilindiğinde sosyal medya okuryazarlığı da bu düşünceden hareketle yapılandırılmıştır. Güncel çalışmalarda da (Jabeen, Tandon, Sithipolvanichgul, Srivastava ve Dhir, 2023; Ou, Zheng, Kim ve Chen, 2023; Sheng, Yang, Han ve Jou, 2023; Wen, Naseer, Muhammad, Muhammad ve Qianyun, 2023) platformların kullanıcılarına psikososyal açıdan zarar verdiğine yönelik sonuçlar elde edilmiştir. Böylece sosyal medya okuryazarlığı, bilimsel sayısız araştırmanın ürünü olarak sebep sonuç ilişkisine bağlı kullanıcıyı platformların zararlı etkilerinden korumaya, eleştirel bakış açısı sağlamaya ve bilinçli bir üretici olmasına yönelik olarak değerlendirilmiştir.

Sosyal medya okuryazarlığı, iletişimin dijitalleşmesi ile web 2.0'ın farklı sürümlerine dayanan yeni bir okuryazarlık türüdür. Bu tür, medya okuryazarlığının temel çatısı altında yer almaktadır. Bu yüzden kuramsallaştırılmasında medya okuryazarlığından beslenmektedir. Sezgin ve Ünal (2022, s. 96) sosyal medya okuryazarlığının medya okuryazarlığı tanımında yer alan bazı özelliklerden beslendiği-

ni belirtmektedir. Sezgin ve Ünal'a (2022, s. 96) göre kullanıcıların doğru sosyal medya içeriğine ulaşarak içeriği analiz etmesi, yapılan analizi değerlendirmesi ile yorumlaması ve yine bu mecrada içerik üretebilme yetisi bu okur yazarlık türüne karşılık gelmektedir. Utma (2019, s. 1222) ise sosyal medya okuryazarlığının öz itibarı ile medya okuryazarlığıyla benzer özellikleri taşımasına rağmen bireysel olması açısından farklılıklar taşıdığını vurgulamaktadır.

Sosyal medya okuryazarlığı yeni biçimlendirilen bir tür olduğu için literatürde henüz kesin sınırlar ile tanımlanmamıştır. Livingstone'a (2014) göre sosyal medya okuryazarlığını kavram olarak tanımlamak zordur çünkü geleneksel medya kullanımına göre platformların kullanıcı içeriği kendi oluşturmakta ve doğrudan sosyal etkileşimlerine de kendisi karar vermektedir. Yine de bu güçlüğe rağmen literatürde yer alan araştırmalarda kavramın tanımlandığı görülmektedir. Tandoc, Yee, Ong, Lee, Xu, Han, Matthew, Ng, Lim ve Cayabyab'e (2021, s. 2489) göre sosyal medya okuryazarlığı; kullanıcıları platform içeriklerinin zararlarından korumak ve eğitmek için geliştirilmiş bir kavramdır. Polonca Levican ve Garrido (2022, s. 1) da sosyal medya okuryazarlığının, sosyo duygusal yeterlilik ile teknik becerilerin birleştirilmesi ile ilintili olduğunu belirtmektedir. Schreurs ve Vandebosch (2020, s. 3) sosyal medya okuryazarlığının rolünün henüz tam olarak açıklanamamasına rağmen kullanıcıların platformları sosyal etkileşim ve iletişimde verimli bir şekilde kullanmaları için ihtiyaç duydukları teknik/bilişsel yetkinlik olarak tanımlamaktadır. Tavşanlı ve Akaydın (2017, s. 517) ise bu okuryazarlık türünün bir konu hakkındaki farklı düşünceleri farklı açılardan inceleme ve değerlendirmesi olarak açıklamaktadır. Sosyal medya okuryazarlığı eğitim ve sosyal medya araştırmalarında ise dört farklı versiyonda açıklanabilmektedir (Manca vd., 2021, s. 3). Bunlar sırası ile;

1. Araç olarak sosyal medya okuryazarlığı: Platformlar, iletişim ve bağlantı kurma etkinliklerini desteklediği için araçsallık, nesnellik ve ölçülebilirlik ile uyumludur. Örneğin; politikacılar seçim dönemlerinde sosyal ağları kampanyaları hakkında bilgi veren bir araç olarak kullanabilmektedir.
2. Bilişsel bir süreç olarak sosyal medya okuryazarlığı: Eleştirel düşünme ile yazma ve okuryazarlık becerilerini geliştiren, bilgiye çoklu bakış açısı sağlayan süreçtir. Örneğin; bir konu hakkında Twitter'da açılan hashtaglar (#) ile farklı düşünceler öne sürülebilir ya da eleştirel bir ortam oluşturulabilir.
3. İş birliği: Bilginin sosyal etkinlikler ve etkileşimler ile kolektif bir şekilde inşa edilmesidir. Örneğin; küresel ısınma konusunda kullanıcılar bilgilerini paylaşarak güncel sorunların görünür olmasına ortak bir şekilde katkı sağlayabilir.

4. Katılım: Sosyal direniş ve değişim yapmak için kullanıcıların platformlarda yer alan sivil ve kamusal alanlara üye olmasıdır. Örneğin; Arap Baharı, Gezi Parkı ve Sarı Yelekliler hareketlerinde sosyal ağlar örgütlenme ile aktivizm eylemlerinin planlandığı sosyal sanal alanlar olarak kullanıcıların açılan gruplara katılmasını teşvik etmiştir.

Sezgin ve Ünal (2022, s. 96) da sosyal medya okuryazarlığını kullanıcıların sağlıklı içeriğe erişmesi, analiz edebilmesi, değerlendirme yapabilmesi ve yorumlayarak aynı ağda yeni içerik üretebilme becerisi olarak betimlemektedir. Platformlar içeriğin oluşturulması ve paylaşımında geniş kitleler ile hareket etmektedir. Bu açıdan sosyal medya okuryazarlığı bilginin hem üretiminde hem de tüketiminde kolektiftir. İçeriğin sorgulanması, bilgi olarak kabulü ya da reddine karar verilmesinde toplu olarak hareket edilmektedir. Bu okuryazarlık türü de aynı medya okuryazarlığı gibi eleştirel bir kimliğe sahiptir. Platformların teknik özelliklerinden dolayı da medya okuryazarlığına göre eleştirel yaklaşımı daha fazla öne çıkartmaktadır çünkü sosyal ağlarda bilginin yayılımı saniyeler içinde ivme kazanan iş birliğine dayanmaktadır. Sosyal medya okuryazarlığı, kullanıcıların üretimden tüketime kadar ortak bir çıkar doğrultusunda hareket etmesini amaçlamaktadır.

Sosyal medya okuryazarlığının temelini içerik ve yeterlik arasındaki ilişki döngüsü oluşturmaktadır. İçerik; sosyal medya okuryazarlığının gerçekleşmesi için gerekli farkındalık, anlayış ve bilgiyi; yeterlilik de sosyal medya okuryazarlığını gösterme becerileri ve yeteneklerini ifade etmektedir (Cho, Cannon, Lopez ve Li, 2022, s. 6-8). İçerik bileşenlerinde kullanıcı, hangi bilgi ve anlayış konularının gerekli olduğunu belirler. Böylece kullanıcı bir konu hakkında bireysel farkındalığını belirleyebilmektedir. Yeterlilik bileşenleri de teknik becerilere gönderme yaparak metin, fotoğraf, ses ya da video paylaşımlarının analiz, değerlendirme ve üretim ile nasıl elde edileceğini göstermektedir. Diğer bir ifade ile kullanıcı kendisinin ya da diğer kişilerin paylaşımlarına eleştirel bir şekilde yaklaşıp, paylaşımı kullanıp kullanmayacağına karar verebilmektedir. Sosyal ağların genel medya okuryazarlığından farklı olarak sunduğu bu özgürlükçü ortam kullanıcıda içeriklerin azalmasını ve önüne bazı fırsatların çıkmasını sağlayabilmektedir. Platformların bu özellikleri sosyal medya okuryazarlığının bilişsel ve duyuşsal yapılardan oluştuğunu göstermektedir (Schreurs ve Vandenbosch, 2020, s. 5). Aslında bu yapılar Cho ve arkadaşlarının (2022) içerik/yeterlilik bileşenleri ile benzerlik göstermektedir. Bilişsel yapılar; ağ kullanıcısının zihninde yer alan bilgi kümelerini kapsamaktadır. Sosyal ağlarda görülen paylaşımların algılanması için zihinde bilginin olması gerekmektedir. Bilişsel yapı, paylaşımların bilgi birikimine göre yorumlamasıdır. Platformlarda yer alan paylaşımlar geleneksel medyanın aksine bireyseldir ve üreticisi

kullanıcısıdır. Duygusal yapı ise üyelerin platform kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan ruhsal durumlara işaret etmektedir. Bilişsel yapısı güçlü olan kullanıcının, duygusal yapısında olumsuzluk görülme olasılığı çok düşüktür.

Sosyal medya okuryazarlığı kullanıcıların platformlarda karşılaştığı bireysel sorunlara çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Tandoc ve diğerleri (2021, s. 2487-2488) bu sorunları şu şekilde açıklamaktadır:

- Güvenlik ve gizlilik sorunları: Platformlara üye olmanın ilk şartı bir profil oluşturmaktadır. Kullanıcıların profillerine ekledikleri kişisel ve özel bilgiler; güvenlik, gizlilik ve mahremiyet açısından çevrim içi zorbalık, çevrim içi tehdit ya da sanal zorbalık gibi eylemlerde kullanılabilir. Kullanıcılar bu özel ve kişisel bilgilerini kendi özgür iradeleri ile eklemelerine rağmen yine de gizlilik ve güvenlik konularında endişe yaşayabilmektedir.
- İlişkiler ile ilgili sorunlar: Özel yaşam, iş hayatı ve sosyal ilişkilerde ortaya çıkan problemlerdir. Sosyal medya kullanımı -yukarıdaki görüşleri de destekleyecek şekilde- aile ve kişiler arası ilişkilerde dedikodu ve söylenti gibi sorunlara yol açabilmektedir.
- Psikolojik sorunlar: Platform kullanımının kişilerde ortaya çıkarttığı kaygı, memnuniyetsizlik ve ağ bağımlılığı gibi ruhsal birtakım rahatsızlıklara neden olmaktadır.
- Bilgilendirme sorunları: İçeriğin üretiminde ve haberin paylaşımında dezenformasyonun ortaya çıkmasıdır. Özellikle yalan haber ve kullanıcıların sosyal etkileşimlerini görünür kılmada gerçek olmayan verilerin paylaşılmasıdır.

Sosyal medya okuryazarlığı yapılan çok sayıda araştırma sonucunda kullanıcılarda belirginleşen bu 4 temel sorunun giderilmesi için koruyucu bir uygulama olarak geliştirilmiştir. Buna bağlı olarak da en çok kullanılan medya okuryazarlık türüdür (Tavşanlı ve Akaydın, 2017, s. 518). Medya araçları içinde en çok kullanılan iletişim kanalı platformlardır.

We are social'ın 2023 yılında yayımlanan "Dijital 2023 Global Overview Report" raporunda küresel platform kullanımı %59,4; Türkiye'nin sosyal medya kullanım oranı ise %73,1'tir (Kemp, 2023, s. 10-73). Günlük ortalama sosyal medya kullanımı küresel olarak 2 saat 31 dakika, Türkiye'de ise 2 saat 54 dakikadır.

Yukarıda yer alan paragraflarda, platform kullanımının kişilerde oluşturduğu zararlar göz önüne alındığında sosyal medya okuryazarlığına yönelik çerçevenin farklı açılardan genişletilmesinin gerekli olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır. Nitekim Nagle, 2018 yılında gerçekleştirdiği araştırmasında Twitter'ı (Twitter'ın ismi

23.07.2023 tarihinde X olarak değişmiştir) pedogolojik bir öğrenme aracı olarak kullanan öğretmenlerin, kadın düşmanlığı ve ırkçılık gibi sorunlarla karşılaşarak siber zorbalığa maruz kaldıklarını saptamış, öğretmenlerin bu tehlike ile mücadele edebilmesi için de sosyal medya okuryazarlığı hakkında daha fazla kavramsal bilgiye ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır. Polonca Levican ve Garrido (2022, s. 15) da gelecekte yapılacak sosyal medya okuryazarlığı araştırmalarının, siber zorbalık ve siber mağduriyet özelinde tasarlanmasını ve bu tehlikelerden korunmak için yetkinliklerin belirlenmesine yönelik çalışmaların yapılmasını önermiştir. Araştırmanın diğer başlığında bu önerilere bağlı olarak siber zorbalık ve siber mağduriyet kavramları tartışılacaktır.

5. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet

Zorbalık; daha güçlü birinin kendisinden daha zayıf birine karşı kasıtlı ve sürekli uyguladığı fiziksel, psikolojik, sözel ve cinsel şiddettir. İğdeli (2018, s. 10) zorbalığın; hakaret, tehdit, küçük düşürme, alay etme, sosyal ortamlardan dışlama, taciz, itibar sarsma ve bazen de rüşvet isteme gibi eylemleri içerdiğini belirtmektedir. Karaca ve diğerlerine (2021, s. 180) göre bir önceki cümlede sıralanan eylemleri gerçekleştiren kişiye zorba; zorbanın bu olumsuz eylemlerine maruz kalan kişi ise mağdur olarak betimlenmektedir. Mağdur, zorbanın egemenliğinde yönlendirilmekte ve çeşitli yönlerden hem kendisi hem ailesi hem de sosyal çevresi zarar görmektedir.

Zorbalığın temelinde; saldırganlık, otoriterlik, bilinçli zarar verme gibi davranışlar bulunmaktadır. Zorba, davranışlarını gerçekleştirmek için planlı ve sistematik bir şekilde çalışmaktadır. Zorbaların, teknoloji ve bilişim bilgileri mağdurlara göre daha yüksektir (Karaca, Mutlu ve Gencer, 2021, s. 184). Sahip oldukları bu nitelik de amaçlarına erişimi kolaylaştırmaktadır.

Zorbalar eylemlerini ya hiçbir şekilde saklanmadan doğrudan ya da daha fazla zevk verdiği gerekçesi ile gizlice gerçekleştirilmektedir. Fiziksel güç uygulanan zorbalıklar doğrudan (Woods ve Wolke, 2004, s. 136) mağdurun sosyal ortamdan dışlanması için gerçekleştirilen zorbalıklar ise dolaylı zorbalıktır (Crick ve Grotpeter, 1995, s. 711). Örneğin; zorbanın mağdurun kolunu kırması gibi bedenine fiziksel olarak zarar vermesi doğrudan, onun hakkında iftira üretmesi ise dolaylı zorbalıktır.

Zorbalık, özellikle 20. yüzyılda gelişen teknoloji ve yeni iletişim araçları ile daha kolay yapılıır hâle gelmiştir. Sosyal ağların çift yönlü iletişim imkânı, içerik ve zaman konularında özgür olması bu platformları siber zorbalığın yapıldığı alanlara dönüştürmüştür (Dinç Kırılı, 2020, s. 25). Bilgisayara erişim olanakları ve internet

kullanım oranlarının artması geleneksel zorbalığın araç değiştirerek web 2,0 üzerinden yapılmasına yol açmıştır. Ortaya çıkan bu değişim zorba ve mağdur kavramlarının başına siber kelimesini eklemiş ve olgunun çerçevesini genişletmiştir.

Siber zorbalık; iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler ile belirginleşen olumsuz bir durumdur (Kwan ve Skoric, 2013, s. 16). Carter (2013, s. 1229) elektronik iletişim araçları kullanılarak, kendini korumakta zorluk çeken bir kişi ya da gruba karşı fiziksel müdahale olmadan uzaktan yapılan saldırgan eylemleri siber zorbalık olarak açıklamaktadır. Chadwick (2014) e-posta, mesajlaşma, platformlar, formlar, bloglar, oyun siteleri, video paylaşım sayfaları gibi birçok farklı çevrim içi tabanın siber zorbalık için kullanıldığını belirtmektedir.

Siber zorbalık gibi siber mağduriyette iletişim teknolojilerindeki farklılaşmalar sonucunda gerçek mekân online ortamlara kaymıştır (Çetin, Çantürk ve Dağalp, 2019, s. 116). Böylece mağduriyet olgusu isim ve uygulama şekli ile değişime uğramıştır (Acar, 2022, s. 112). Siber zorbalığa uğrayan kişi siber mağdur olarak adlandırılmaktadır. Siber mağduriyet ise internette bir birey ya da grup tarafından yapılan siber zorbalıkla karşılaşma durumudur (Arıcak, Tanrıku ve Kınay 2012, s. 2). Siber mağduriyet ilk olarak 2000 yılında ABD’de kullanılmış ve İngilizce “cyberbullying” ismi ile adlandırılmıştır. Türkçede “siber zorbalık” olarak dillendirilen kavram alanyazında; dijital zorbalık (Privitera ve Campbell, 2009), çevrim içi zorbalık (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010), sanal zorbalık (Nocentini, Calmaestra, Schultze, Scheithauer,) ve elektronik zorbalık (Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010) gibi çeşitli isimlerle de anılmaktadır. Whittaker ve Kowalski’ye (2015) göre siber zorbalığın uygulandığı mekân sürekli olarak değişmektedir. Yapılan son araştırmalarda siber zorbalık ve siber mağduriyetin platform özelinde yapıldığı görülmektedir. Sosyal ağlar, zorbalığın en kolay gerçekleştirildiği çevrim içi ortamlardır (Küçük ve Şahin, 2015, s. 57). Kokkinos ve Saripanidis (2017, s. 236) özellikle Facebook gibi sosyal medya araçlarının olumsuz eylemlere kolaylık sağladığını belirtmektedir. Sosyal ağların bazı teknik özellikleri zorbalığın geleneksel ve sibere göre daha kolay yapılmasına neden olmuştur. Platform kullanımının ücretsiz olması, aynı anda farklı kişilere erişim, kimlik ifşasının olmaması, sosyal ağların yüksek güvenlik ve gizlilik ihlalleri bunun başlıca nedenleri arasındadır.

Bugüne kadar siber mağduriyet riskini etkileyen faktörleri araştıran çalışmalar, kullanıcıların bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmadaki bireysel farklılıklarına odaklanmıştır (Dredge, Gleeson ve Garcia, 2014, s. 17). Platform kullanımı da kişiye göre değiştiği için mağdurun zorbalıktan etkilenme durumu değişebilmektedir (Oksanen, Oksa, Savela, Kaakien, ve Ellonen 2020, s. 2). Sosyal ağlardan ya da diğer çevrim içi uygulamalardan yapılan sanal zorbalık iletişim aracı fark et-

meksizin mağdurda sosyokültürel ve psikolojik açıdan bazı sorunlar ortaya çıkarabilmektedir. Siber zorbalığa maruz kalan kişilerde depresyon, yalnızlık ve kendi kendini ifşa etme olasılığı yüksektir (Kokkinos ve Saripanidis, 2017, s. 243). Dinç Kırılı (2020, s. 36), sosyal medya kullanan 11 öğrenci ile gerçekleştirdiği yapılandırılmış görüşme sonunda katılımcıların özel görüntüleri ele geçirme, cinsel içerikli hakaret, aşağılama ve iftira gibi zorbalık şekillerine maruz kaldıklarını ve bu öğrencilerde; sinir, üzüntü, korku ile tedirginlik gibi olumsuz duyguların başladığını saptamıştır. Başka bir araştırmada (Oksanen, 2020) ise iş yerinde gerçekleştirilen siber zorbalık incelenmiş, çalışanlarda sıkıntı, tükenme ve teknostres gibi olumsuz duyguların varlığına işaret edilmiştir. Ho, Li ve Gu (2020) da 606 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirdiği araştırmasında siber zorbalığa maruz kalan kişilerin stres seviyelerinin daha yüksek olduğunu saptamıştır. Lapiere ve Dane (2020) de 400 yetişkin ile yürüttüğü araştırmada siber zorbalığa uğrayanların psikolojik refah seviyelerinin düşük olduğunu doğrulamıştır. Arıca ve diğerleri (2012, s. 1) özellikle genç kullanıcıların siber zorbalıkla mücadele edebilmesi için bilinçlendirme ve yetkinlik kazandırma araştırmalarının önemine dikkat çekmektedir. Benzer şekilde Ayas, Aydın ve Horzum (2015, s. 48) da bireylerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ait farkındalık düzeylerinin artırılması gerektiğini belirtmektedir. Siber zorbalıktan korunmak ve kişilerin konuya ait farkındalık düzeylerini belirlemek üzere bazı akademik çalışmalar yürütülmektedir. Akbulut, Şahin ve Erişti, 2010 yılında çevrim içi kullanıcıların siber mağduriyet düzeylerini belirlemek üzere siber mağduriyet ölçeğini geliştirmiştir. Ayas ve diğerleri de sanal zorbalık farkındalık ölçeğini geliştirerek alanyazında durumun incelenmesine olanak sağlamıştır. Bazı araştırmalarda ise yabancı dilde geliştirilen ölçeklerin Türkçeye uyarlandığı görülmektedir. Gençdoğan ve Çıkrıkçı (2015), Lam ve Li'nin (2013) geliştirdiği e-zorbalık ölçeği ve e-mağduriyet ölçeğini Türkçeye uyarlanmıştır. Küçük ve Şahin (2015) de Kwan ve Skoric tarafından 2013 yılında alanyazına kazandırılan Facebook mağduriyeti ölçeği ve Facebook zorbalığı ölçeğini Türkçeye uyarlamıştır. Acar (2022) da Küçük ve Şahin (2015) tarafından Türkçeye uyarlanan bu ölçekleri sosyal ağ zorbalığı ve sosyal ağ mağduriyeti versiyonuna uyarlamıştır.

6. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmada ilk olarak Türkçe literatürde sosyal medya okuryazarlığına yönelik sınırlı sayıda çalışmanın yapıldığı ve olgunun henüz yeteri kadar incelenmediği saptanmıştır. Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezinden 19.12.2023 (YÖK, 2023) tarihinde çekilen verilere göre konuya ait sekiz tane lisansüstü tezin olduğu görülmüştür. Diğer ulusal veri tabanları (Dergipark, 2023) da incelendiğinde sosyal medya okuryazarlığına ait yine sınırlı çalışmanın olduğu daha çok medya okur

yazarlığının incelendiği anlaşılmaktadır. Schreurs ve Vandenbosch'un (2020) da belirttiği üzere yapılan bu literatür taramasında kavramın kuramsal çerçevesinin net olarak açıklanmadığı, ağırlıklı olarak medya okuryazarlığından beslenerek tanımlandığı ortaya çıkmıştır.

Platformların kullanımı 2007 yılında Facebook ile küreselleşmiş ve çok kısa sürede de tüm dünyaya yayılmıştır. Batı ülkelerinin 1932'lerden itibaren medya kullanımı konusunda çalışmalara başlamasına rağmen özellikle Türkiye yakın dönemlerde harekete geçmiştir. Aslında 2003 yılında devlet denetiminde gerçekleştirilen koruma politikalarına yönelik eylemlerin hâlihazırda yeterli olmadığı Türkiye'de platform kullanımına yönelik yapılan araştırmaların (Balcı ve Baloğlu, 2018; Gülnar ve Öztat, 2021) bulgularında kişilerde ortaya çıkan aile içi iletişimde kopukluk, yüz yüze iletişimin terk edilmeye başlanması, depresyon gibi zararlar ile kendisini göstermiştir.

Araştırmanın bir başka sonucunda ise internet, bilgisayar ve çevrim içi uygulamaların kullanım oranlarının artmasına paralel olarak kişilerde belirginleşmeye başlayan psikososyal sorunların var olduğu ve araştırmacıların ağırlıklı bu konuya ait çalışmalara yoğunlaştığı ortaya çıkmıştır. Nitekim özellikle son dönem çalışmalarında belirginleşen sosyal ağ yorgunluğu bunun en iyi göstergesidir. Kavram tıbbi yorgunluğun özelliklerini karşılayan öncüllerin, platformlara yansması olarak Türkçe literatüre Acar (2022) tarafından kazandırılmıştır. Sosyal ağ yorgunluğu, bazı psikolojik ve fiziksel rahatsızlıkların bir sonucu olarak kullanıcının platformların zararlarından kendisini koruyamadığına işaret etmektedir (Acar ve Gülnar, 2023). Stres, kaygı, anksiyete, baş ağrısı, bilginin ve iletişim yükü kullanıcıların platform kullanımı sonucu ortaya çıkmaktadır. İşte kullanıcıda bu tarz olumsuzlukların oluşmaya başlaması sosyal medya okuryazarlığında var olan eksikliğin belirginleşmiş hâlidir.

Araştırmada yapılan literatür taraması ile kullanıcıların, kendilerini platformların zararlı etkilerinden koruyamadığına yönelik de sonuçlar elde edilmiştir. Şahin ve Gülnar (2016) ile Acar'ın (2022) tüm Türkiye'yi kapsayan araştırmalarında da sosyal ağ kullanımının kişilerde psikolojik ve fiziksel semptomlara işaret ettiğini vurgulanmıştır. Diğer araştırmacıların (Tandoc vd., 2021; Polonca Levican ve Garrido, 2022) da soruna sosyal medya okuryazarlığı ile çözüm bulmaya yönelik tavsiyelerinin olduğu belirlenmiştir. Ayas ve diğerlerinin (2015) de sonuçları ile benzerlik gösterecek şekilde bu araştırmada da kullanıcılarda platformların zararlarına yönelik bir farkındalık oluşturulması gerektiği üstte sıralanan araştırma bulgularından hareketle vurgulanmıştır. Platformların nasıl kullanılacağı, ağlardan nasıl faydalanılacağı ya da zararlarından nasıl korunacağına yönelik kullanıcılara eğitim

verilmesinde geç kalınmıştır. Kişilerin kullandıkları ağların zararlarının/yararlarının farkında olmaması, olumlu ve olumsuz yanlarının geç fark edilmesi ya da risklerinin olduğu anlaşılrsa da hâlâ bireylerin kullanım davranışında değişikliğe gidilememesi bazı eksikliklerin olduğunu göstermiştir. Bu eksikler dizgesi sosyal medya okuryazarlığını zorunlu olarak kişisel ve toplumsal bir ihtiyaç olarak ortaya çıkartmıştır. Sosyal medya okuryazarlığı kullanıcı çıkarlarını ve toplumsal faydacılığı ön planda tuttuğu için eleştirel düşünmeden beslenmektedir. Kullanıcıya; kültürel, ekonomik, politik ve diğer tüm toplumsal alanlarda farkındalık ve fayda sağlayacak şekilde eleştirel bir yapının temsilidir. Bunlara karşın platformların kullanımı ya da çıktıları hakkında derin bir bilinçlendirme oluşturulmamıştır. Bu eksikliklerin bütünü platformların salt eğlence aracı olmadığını kullanıcıya çeşitli açılardan fayda sağlayabileceği gibi ağırlıklı olarak zarar da vereceğini belirginleştirmiştir. Durumun bu şekilde görünüm kazanmasında sosyal ağların, geleneksel iletişim (yüz yüze iletişim gibi) biçimlerini kullanan kişiler tarafından kolayca benimsenmiş ve toplumsal hayata çok hızlı uyarlanmış olmasının da etkisinin olduğu düşünülmektedir. Z kuşağı gibi sosyo demografik özellikleri ve yaşam tarzı teknolojiye göre şekillenen yaş aralığı ise sıfırdan web 2.0 teknolojisinin yaygın olarak kullanıldığı zaman diliminin içine doğmuş, bu iletişim biçiminde “var olanı” kabul etmiştir. Gelenekselden yeniye geçiş ve var olan iletişim biçimleri her iki grup için de bazı dezavantajlar ortaya çıkartmıştır. Bunun sonucu olarak ağ bağımlılığı, akademik başarıda düşüş, toplumdan kendi isteği ile soyutlanma, depresif ruh hâli, problemlerli internet ve platform kullanımı, kişisel refah seviyelerinde olumsuz farklılaşmalar, siber zorbalık eylemleri ile bu eylemlerden zarara uğrayan siber mağdurlar belirginleşmiştir. Bu araştırmanın yöntem başlığındaki sınırlılığı gereğince yapılan incelemelerde de bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda bazı araştırmalarda (Kokkinos ve Saripanidis, 2017; Ho, Li ve Gu (2020; Lapierre ve Dane (2020) kullanıcıların internet ve sosyal ağ uygulamalarında siber zorbalığa uğramalarının stres, depresyon gibi psikolojik sorunları belirginleştirdiğine dair bulgular elde edilmiştir. Bu durum doğrudan sosyal medya okuryazarlığından yoksunluğunun bir sonucudur. İşte sosyal medya okuryazarlığı bu dezavantajların kişiye zarar vermesini önlemek ve kullanıcının platformlara eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşmasını sağlamak üzere koruyucu bir yapı olarak temellendirilmiştir. Fakat yeterince tanıtım ve araştırma yapılmadığı için koruma sağlamadığı yukarıdaki çalışmaların bulgularından hareketle bu araştırmada vurgulanacak bir sonucu ortaya çıkartmıştır. Bu sonuçtan hareketle de sosyal medya okuryazarlığı, akışta sunulan her paylaşımın ya da en baştan üretilen bir içeriğin tüketilmeden önce tüm noktalarının değerlendirilmesinin gerekli olduğunu göstermiştir.

Araştırmada yapılan literatür taraması sonucunda teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmelerin yanı sıra ortaya çıkan olumsuzluklardan korunma konusunda hem platform üreticilerinin hem de devletlerin yetersizlik sergilediği ayrıca kişilerin ağları kullanmada yetersiz olduklarına yönelik bir düşünce belirginleşmiştir. Çalışma sonunda sosyal medya okuryazarlığının ruhuna uygun olarak kullanıcıları hem korumak hem de ağların sunduğu fırsatlardan faydalanmalarına olanak sağlamak için bazı öneriler sıralanmıştır. Bunlar;

- Literatürde sosyal ağ zorbalığı ve sosyal ağ mağduriyetine yönelik eksiklik bulunmaktadır. Gelecekte yapılabilecek araştırmalarda bu yeni kavramların kuramsal yapısı incelenmeli ve sosyal medya okuryazarlığı çerçevesinde araştırılmalıdır.
- Devletler artan sosyal ağ kullanımı ile orantılı olarak denetleme, kontrol ve ceza yaptırım gücünü oluşturmali, Türkiye gibi yasalarında platformlara yeni yer veren ülkeler ise literatürde yer alan araştırmalar ile şirketlerin raporlarına göre güncelleme yapmalıdır.
- Gelecekte yapılacak araştırmalarda sosyal medya okuryazarlığının teorik çerçevesi genişletilmeli ve neler ile ilişkisinin olduğu incelenmelidir.
- Sosyal medya okuryazarlığının siber zorbalık gibi farklı değişkenler ile ilişkisi geniş örneklemlerde nicel araştırma deseni ile incelenmelidir.
- Platform kullanım yaşı 18 olarak sınırlandırılmalıdır. Özellikle çocukların ve ergenlerin erken yaşlarda platform kullanımı ebeveynler tarafından engellenmelidir.
- İnternet ya da oyun bağımlılığının fazla ağ kullanımından kaynaklandığına yönelik kamuoyu çalışmaları yapılmalı ve yetişkinler için sosyal ağ kullanımının sınırlarının çizilmesine yönelik tavsiyeler daha fazla dillendirilmelidir.
- Türkiye’de bazı iletişim fakültelerinin müfredatında sosyal medya okuryazarlığı dersinin yer almadığı ya da başka dersin çatısı altında birkaç hafta anlatıldığı görülmektedir. Öncelikli olarak tüm iletişim fakülteleri ile bağılı meslek yüksek okullarında ders okutulmalıdır.
- Yüksek öğretim kurumlarının tümünde lisansüstü eğitim de dâhil olmak üzere sosyal medya okuryazarlığı dersi zorunlu olarak verilmelidir.
- Sosyal medya okuryazarlığının kullanıcıya fırsatlar sunabileceği uzmanlar tarafından aktarılmalıdır. Değişen sosyoekonomik yapılar artık platformları gerçek hayattan farksız kılmıştır. Sosyal ağlar günümüzde tıptan ticarete, turizmden gastronomiye kadar çeşitli alanlarda iş imkânı sunmaktadır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Acar, N. (2020). Sosyal medya kullanım motivasyonlarında paradigma değişimi. Zor, L. (ed.). Sanat ve iletişim araştırmaları. Iksad Publications.
- Acar, N. (2022). Sosyal ağ yorgunluğunun öncülleri: bir model önerisi. (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Acar, N. ve Gülnar, B. (2023). Sosyal ağ yorgunluğunun öncüllerinin belirlenmesinde kullanılan modellerin betimsel içerik analizi ile incelenmesi. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 63(3), 131-151.
- Akbulut, Y., Şahin, Y. L. ve Eristi, B. (2010). Development of a scale to investigate cybervictimization among online social utility members. Contemporary Educational Technology, 1(1), 46-59.
- Aktaş, M. ve Çopur, Z. (2018). Sosyal medya kullanımının eşler arasındaki strese etkisi. International Journal Of Education Technology and Scientific Researches, 3(6), 142-153.
- Akyürek, M. İ. (2020). Lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımı ve sosyal medyaya ilişkin tutumları. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1), 58-92.
- Altun, A. (2009). Eğitim bilim açısından seçmeli medya okuryazarlığı dersi programına eleştirel bir yaklaşım. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 10(3), 97-109.
- Arıcak, O., Kınay, H. ve Tanrikulu, T. (2012). Siber zorbalık ölçeğinin ilk psikometrik bulguları. HAYEF Journal of Education, 9(1), 101-114.
- Aslan, N. ve Tuncer Basel, A. (2017). Media literacy levels of students in education faculty (İzmir sample). Kastamonu Eğitim Dergisi, 25(4), 1353-1372.
- Asrak Hasdemir, T. (2012). Gelenekselden yeni medya okuryazarlığına: Türkiye örneğinde bir değerlendirme. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 23-40.
- Aufderheide, P. (1993). Media literacy: A report of the national leadership conference on media literacy. Aspen, CO: Aspen Institute. <https://eric.ed.gov/?id=ED365294>
- Ayas, T., Aydın, F. ve Horzum, M. B. (2015). Sanal zorbalık farkındalık ölçeği: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying, 2(2), 38-51.
- Balcı, Ş. ve Baloğlu, E. (2018). Sosyal medya bağımlılığı ile depresyon arasındaki ilişki: "üniversite gençliği üzerine bir saha araştırması". Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, 29(2), 209-234.

- Barut, M. ve Yağbasan, M. (2019). Medya okuryazarlığının toplumsal karşılığı üzerine ampirik bir çalışma (Elâzığ ili özelinde akademisyenler ile vatandaşlar arasında karşılaştırmalı bir analiz). *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 48-72.
- Baş, M. N. (2022). Ergenlik çağındaki çocukların internet oyunları oynama alışkanlıklarının sosyal medya okuryazarlığı bağlamında incelenmesi. *Aksaray İletişim Dergisi*, 4(2), 135-175.
- Bayraktar, Ü. (2018). Medya okuryazarlığı araştırması ve Girne Amerikan Üniversitesi'nde bir uygulama. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (47), 427-447.
- Carter, M. A. (2013) Protecting oneself from cyber bullying on social media sites - a study of undergraduate students. *Procedia: Social and Behavioral Sciences*, (93), 1229-1235.
- Centre for Media Literacy/CML (2023). <https://www.medialit.org/>
- Creswell, J. W. & Creswell, J. D. (2021). Araştırma tasarımı: nitel - nicel ve karma yöntem yaklaşımları. (Çev. Ed. Engin Karadağ). Nobel Yayıncılık.
- Crick, N.R., & Grotpeter, J.K. (1995). Relational aggression, gender, and social-psychological adjustment. *Child Development*, 66 3, 710-22.
- Çetin, E., Cantürk, N. ve Dağalp, R. (2019). e-zorbalık Ölçeği ve e-mağduriyet ölçeği: Ankara Üniversitesi sigara bağımlısı öğrencilerinde geçerlilik güvenilirlik çalışması. *The Bulletin of Legal Medicine*, 24(2), 115-121.
- Cho, H., Cannon, J., Lopez, R., & Li, W. (2022). Social media literacy: A conceptual framework. *New Media & Society*, 1-20.
- Demirci, A. (2014). Literatür Taraması. Yılmaz Arı ve Salih Köse (Ed.). *Coğrafya Araştırma Yöntemleri* (73-107), Coğrafyacılar Derneği.
- Kazaz, M. ve Acar, N. (2021). Oluşturma yöntemlerine göre yalan haberin incelenmesi: Twitter'da Covid-19. Selin Karaköse (ed.). *Covid-19 salgınında çok boyutlu etkiler* (176-235), İksad Yayınevi.
- Dergipark (2023). <https://dergipark.org.tr/tr/search?q=sosyal+medya+okuryazarlik-C4%B1%C4%9F%C4%B1§ion=articles&sortBy=newest> Erişim Tarihi: 18.12.2023
- Diñç Kırılı, E. S. (2020). Sosyal medya ortamlarında siber zorbalık: lise öğrencilerinin siber zorbalık deneyimlerinin incelenmesi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 4(1), 24-39.
- Dredge, R., Gleeson, J., & Garcia, X. (2014). Presentation on Facebook and risk of cyber-bullying victimisation. *Computer Human Behavior*, (40), 16-22.
- Durak, H. ve Seferoğlu, S. (2016). Türkiye'de sosyal medya okuryazarlığı ve sosyal ağ kullanım örüntülerinin incelenmesi. *Journal of International Social Research*, 9(46), 526-535.

- European Centre for Media Literacy (2023). <https://www.zsi.at/en/object/project/691>
- Ergen, R. ve Akacan, B. (2021). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ile duygusal zekâ düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(52), 582-599.
- Fu, S., Li, H., Liu, Y., Pirkkalainen, H. & Salo, M. (2020). Social media overload, exhaustion, and use discontinuance: examining the effects of information overload, system feature overload, and social overload. *Information Processing and Management*, (57), 1-15.
- Geçer, E. ve Bağcı, H. (2018). Medya okuryazarlığı eğitimi ve iletişim öğrencileri: Sakarya Üniversitesi örneği. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 407-434.
- Gülınar, B. ve Acar, N. (2021). Salgın hastalıklar döneminde sosyal medyanın korku algısında meydana getirdiği değişimin incelenmesi: Covid-19. *Nitel Sosyal Bilimler*, 3(1), 140-163.
- Gülınar, B. ve Öztat, F. (2020). Aile içi yüz yüze iletişim, internet ve sosyal medya kullanım ilişkisi. *Kurgu*, 28(1), 31-42.
- Gün, M. ve Kaya, İ. (2017). Seçmeli medya okuryazarlığı dersi uygulamasının öğrencilere katkıları üzerine bir değerlendirme. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 119-132.
- Gençdoğın, B. ve Çıkrıkçı, Ö. (2015). e - zorbalık ölçeği ve e-mağduriyet ölçeğinin Türkçe formlarının geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 11(1), 359-373.
- Gürgan, U. ve Demirel, N. (2021). Ergenlerin sosyal medya kullanımlarının sosyal ilişkilerine ve sosyal kaygı düzeylerine etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 79-104.
- İğdeli, F. (2018). Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık, siber mağduriyet ve siber zorbalık duyarlılıklarının çeşitli değişkenler bağlamında incelenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). *Anadolu Üniversitesi, Eskişehir*.
- Jabeen, F., Tandon, A., Sithipolvanichgul, J., Srivastava, S. & Dhir, A. (2023). Social media-induced fear of missing out (FoMO) and social media fatigue: the role of narcissism, comparison and disclosure. *Journal of Business Research*, (159), 2-11.
- Karaca, M., Mutlu, T. ve Gencer, G. (2021). Siber mağduriyet: kavramsal bir çalışma. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 177-191.
- Katıtaş, S., Seylim, E. ve Demirkan, S. (2022). Medya etiği ve medya okuryazarlığı eğitimi üzerine bir inceleme. *Alanyazın* 3(1), 153-17.
- Kazaz, M. ve Acar, N. (2021). Oluşturma yöntemlerine göre yalan haberin incelenmesi: Twitter'da Covid-19. Selin Karaköse (ed.). *Covid-19 salgınında çok boyutlu etkiler* (176-235), İksad Yayınevi.

- Kokkinos, C. M. & Saripanidis, I. (2017). A lifestyle exposure perspective of victimization through Facebook among university students. Do individual differences matter? *Computers in Human Behavior*, (74), 235–245.
- Köroğlu, S. A. (2015). Literatür taraması üzerine notlar ve bir tarama tekniği. *GİDB Dergisi*, (01), 61-69.
- Köktener, A. (2019). İletişim fakültesi öğrencilerinin medya okuryazarlık algıları ve medya okuryazarlığı eğitimine yaklaşımları. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 227-242.
- Kurudayıoğlu, M. ve Tüzel, S. (2010). 21. yüzyıl okuryazarlık türleri, değişen metin algısı ve Türkçe eğitimi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 28(2), 283-298.
- Küçük, Ş. ve Şahin, İ. (2015). Facebook zorbalığı ve mağduriyeti ölçeklerinin Türkçeye uyarlanması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 55-70.
- Kwan, G. C. & Skoric, M. M. (2013). Facebook bullying: An extension of battles in school. *Computers Human Behavior*, (29), 16-25.
- Lapierre, K. R., & Dane, A. V. (2020). Social advantages and disadvantages associated with cyber aggression-victimization: A latent class analysis. *Computers in Human Behavior*, 113, 1-9.
- Livingstone, S. (2014). Developing social media literacy: How children learn to interpret risky opportunities on social network sites. *Communications*, (39), 283–30.
- Maxwell, J. A. (2022). Nitel araştırma tasarımı, etkileşimli bir yaklaşım. (Çev. Ed. Mustafa Çevikbaş). Nobel Yayıncılık.
- Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu. (2006). www.medyaokuryazarligi.gov.tr
- Nocentini, A., Calmaestra, J., Schultze Krumbholz, A., Scheithauer, H., Ortega, R. & Menesini, E. (2010). Cyberbullying: Labels, behaviours and definition in three European countries. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 20(2), 129–142.
- Ophir, Y., Asterhan C. S. C. & Schwarz, B. B. (2019). The digital footprints of adolescent depression, social rejection and victimization of bullying on Facebook. *Computers in Human Behavior*, (91), 62-71.
- Oksanen, A., Oksa, R., Savela, N., Kaakinen, M., & Ellonen, N. (2020). Cyberbullying victimization at work: social media identity bubble approach. *Computer Human Behavior*, 109, 1-11.
- Ou, M., Zheng, H., Kim, K. & Chen, X. (2023). Ameta-analysis of social media fatigue: Drivers and a major consequence. *Computers in Human Behavior*, (140), 1-12.
- Ophir, Y., Asterhan C. S. C. & Schwarz, B. B. (2019). The digital footprints of adolescent depression, social rejection and victimization of bullying on Facebook. *Computers in Human Behavior*, (91), 62-71.

- Önal, H. İ. (2007). Medya okuryazarlığı: kütüphanelerde yeni çalışma alanı. *Türk Kütüphaneciliği*, 21(3), 335-359.
- Özdemir, Ş. (2021). Sosyal medya çağında kuşakların medya kullanım alışkanlıklarının incelenmesi. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 9(20), 281-308.
- Pekman, C. (2007). Avrupa Birliği'nde medya okuryazarlığı (der. Nurçay Türkoğlu ve Melda Cinman Şimşek). *Medya Okuryazarlığı*. Kalemus Yayınları.
- Polanco Levicán, K. & Salvo Garrido, S. (2022). Understanding social media literacy: a systematic review of the concept and its competences. *International Journal Of Environmental Research and Public Health*, (19)14, 1-16.
- Privitera, C. & Campbell, M.A. (2009). Cyberbullying: The new face of workplace bullying? *CyberPsychology and Behavior*, (12), 395-400.
- Potter, W. J. (2010). The state of media literacy. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 54(4), 675-696.
- Sarsar, F. ve Engin, G. (2015). Sınıf öğretmeni adaylarının medya okur-yazarlık düzeylerinin incelenmesi. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(1), 165-176.
- Schreurs, L. & Vandenbosch, L. (2020). Introducing the social media literacy (smile) model with the case of the positivity bias on social media. *Journal Of Child and Media*, 15(3), 320-337.
- Sezgin, A. A. ve Ünal, S. (2022). Sosyal medya okuryazarlığı çerçevesindeki yeni kavramlar üzerine bir haritalandırma çalışması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, Dijitalleşme özel sayısı, 93-107.
- Sheng, N., Yang, C., Han, L., & Jou, M. (2023). Too much overload and concerns: Antecedents of social media fatigue and the mediating role of emotional exhaustion. *Computers in Human Behavior*, 139, 107500.
- Shi, C., Yu, L., Wang, N., Cheng, B. & Cao, X. (2020). Effects of social media overload on academic performance: A stressor strain outcome perspective. *Asian Journal of Communication*, 30(2), 179-197.
- Sürü, D. (2019). Sosyal medya kullanımı psiko-eğitiminin kişiler üzerine etkisinin incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İbn Hâldun Üniversitesi, İstanbul.
- Şahin, M. ve Gülnar, B. (2016). İletişim korkusu ve internet kullanımı ilişkisi: Türkiye'deki üniversite öğrencileri arasında bir alan araştırması. *Selçuk İletişim Dergisi*, 9(2), 5-26.
- Tandoc, J.R.E.C., Yee, A.Z., Ong, J., Lee, J.C.B., Xu, D., Han, Z., Han, C., Hui, J., Ng, Y., Lim, C., Lydia, R. J. C. & Marie, Y. C. (2021). Developing a Perceived Social Media Literacy Scale: Evidence from Singapore. *International Journal of Communication*, (15), 2484-2505.
- Tavşanlı, Ö. M. ve Akaydın, B. B. (2017) Sınıf öğretmenlerinin bakış açısıyla sosyal medya okuryazarlığı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(48), 517-528.

- Uyar, M. ve Asrak Hasdemir, T. (2023). Dijitalleşme ve medya okuryazarlığı üzerine incelemeler: Türkiye'deki akademik çalışmalar. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 62(2), 66-8.
- Xiao L. & Mou, J. (2019). Social media fatigue -technological antecedents and the moderating roles of personality traits: the case of wechat. Computers in Human Behavior, (101), 297-310.
- Whelan, E., Islam, A., & Brooks, S. (2020). Is Boredom proneness related to social media overload and fatigue? a stress-strain-outcome approach. Internet Research, (30), 869-887.
- Woods, S., & Wolke, D. (2004). Direct and relational bullying among primary school children and academic achievement. Journal of School Psychology, 42(2), 135-155.
- YÖK (2023). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>, Erişim Tarihi: 18. 12.2023